

Ügyszám: **607/B/1993**
Első irat érkezett:
Az ügy tárgya:
Előadó **Strausz János Dr.; Tersztyánszky Dr. Vasadi Éva Dr.**
alkotmánybíró:
Támadott jogi aktus:

Határozat száma: **14/2000. (V. 12.) AB határozat**

ABH oldalszáma: **2000/83**

Kelte: **Budapest, 2000.05.09**

A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG NEVÉBEN!

Az Alkotmánybíróság jogszabály alkotmányellenességének utólagos vizsgálatára irányuló indítványok tárgyában – dr. Holló András alkotmánybíró párhuzamos indokolásával és dr. Kukorelli István alkotmánybíró különvéleményével – meghozta a következő

határozatot:

Az Alkotmánybíróság a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 269/B. §-a alkotmányellenességének megállapítására és megsemmisítésére irányuló indítványokat elutasítja, a 269/B. § (1) bekezdése nemzetközi szerződésbe ütközésére vonatkozó indítványokat pedig visszautasítja.

Az Alkotmánybíróság ezt a határozatát a Magyar Közlönyben közzéteszi.

Indokolás

I.

A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (a továbbiakban: Btk.) 269/B. §-a alkotmányellenességének vizsgálatára több indítvány érkezett. Az Alkotmánybíróság az indítványokat egyesítette és azokat egy eljárásban bírálta el.

Az indítványozók többsége a sarló-kalapács és az ötágú vöröscsillag, valamint az ezeket ábrázoló jelképek terjesztésének, használatának, illetve közszemlére tételének bűncselekménnyé nyilvánítását sérelmezte. Egy indítványozó a teljes törvényi tényállás alkotmányellenességének megállapítását és megsemmisítését kérte; támadta a horogkeresztre, SS-jelvényre, nyilaskeresztre vonatkozó részt is.

Az indítványozók álláspontja szerint a Btk. sérelmezett rendelkezése ellentétes az Alkotmány 3. § (1) bekezdésében megállapított pártalapítás szabadságával, 60. § (1) és (2)

bekezdésében deklarált gondolat, lelkiismeret és a vallás szabadságával, illetve (4) bekezdésében foglalt kétharmados törvényi előírással. Véleményük szerint e rendelkezés sérti továbbá a 61. § (1) bekezdésében meghatározott véleménynyilvánítási szabadság alapjogát is.

Az indítványozók szerint azzal, hogy a jogalkotó csak bizonyos, általa önkényuralminak minősített jelképek büntetőjogi üldözését rendeli, az embereknek az Alkotmány 70/A. § (1) és (2) bekezdésébe ütköző, vallási, politikai vagy más vélemény szerinti hátrányos megkülönböztetését valósítja meg. A Btk. e rendelkezése ugyanakkor sérti az Alkotmány 70/G. § (2) bekezdését is, amely alapján tudományos igazságok kérdésében kizárólag a tudomány művelői jogosultak dönteni.

Több indítványozó részletesen kifejti, hogy a sérelmezett rendelkezések ellentétesek a magyar államot kötelező nemzetközi joggal és nemzetközi egyezményekkel, így elsődlegesen az ENSZ közgyűlése által 1966. december 16-án elfogadott és hazánkban az 1976. évi 8. törvényerejű rendelettel kihirdetett Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (a továbbiakban: Egyezségokmány), az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, valamint az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt, Magyarországon az 1993. évi XXXI. törvénnyel kihirdetett Egyezmény (a továbbiakban: Egyezmény) általuk megjelölt számos cikkelyével.

II.

1. Az Alkotmánynak az indítványozók által hivatkozott rendelkezései a következők:

"3. § (1) A Magyar Köztársaságban a pártok az Alkotmány és az alkotmányos jogszabályok tiszteletben tartása mellett szabadon alakulhatnak és szabadon tevékenykedhetnek."

"60. § (1) A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságára.

(2) Ez a jog magában foglalja a vallás vagy más lelkiismereti meggyőződés szabad megválasztását vagy elfogadását, és azt a szabadságot, hogy vallását és meggyőződését mindenki vallásos cselekmények, szertartások végzése útján vagy egyéb módon akár egyénileg, akár másokkal együttesen nyilvánosan vagy magánkörben kinyilváníthassa, vagy kinyilvánítását mellőzze, gyakorolhassa, vagy taníthassa.

(4) A lelkiismereti és vallásszabadságról szóló törvény elfogadásához a jelenlévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges."

"61. § (1) A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításra, továbbá arra, hogy a közérdekű adatokat megismerje, illetőleg terjessze.

(2) A Magyar Köztársaság elismeri és védi a sajtó szabadságát.

(3) A közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló törvény, valamint a sajtószabadságról szóló törvény elfogadásához a jelenlévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges.

(4) A közszolgálati rádió, televízió és hírügynökség felügyeletéről, valamint vezetőinek kinevezéséről, továbbá a kereskedelmi rádió és televízió engedélyezéséről, illetőleg a

tájékoztatási monopóliumok megakadályozásáról szóló törvény elfogadásához a jelenlévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges."

"70/A. § (1) A Magyar Köztársaság biztosítja a területén tartózkodó minden személy számára az emberi, illetve az állampolgári jogokat, bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül.

(3) A Magyar Köztársaság a jogegyenlőség megvalósulását az esélyegyenlőtlenségek kiküszöbölését célzó intézkedésekkel is segíti."

"70/G. § (1) A Magyar Köztársaság tiszteletben tartja és támogatja a tudományos és művészeti élet szabadságát, a tanszabadságot és a tanítás szabadságát.

(2) Tudományos igazságok kérdésében dönten, kutatások tudományos értékét megállapítani kizárólag a tudomány művelői jogosultak."

2. A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló 1993. évi XLV. törvény "Önkényuralmi jelképek használata" elnevezéssel az alábbi rendelkezéseket iktatta a Btk-ba:

"269/B. § (1) Aki horogkeresztet, SS-jelvényt, nyilaskeresztet, sarló-kalapácsot, ötágú vöröscsillagot, vagy ezeket ábrázoló jelképet

a) terjeszt;

b) nagy nyilvánosság előtt használ;

c) közszemlére tesz;

ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétséget követ el, és pénzbüntetéssel büntetendő.

(2) Nem büntethető az (1) bekezdésben meghatározott cselekmény miatt, aki azt ismeretterjesztő, oktatási, tudományos, művészeti célból vagy a történelem, illetve a jelenkor eseményeiről szóló tájékoztatás céljából követi el.

(3) Az (1) - (2) bekezdés rendelkezései az államok hatályban lévő hivatalos jelképeire nem vonatkoznak."

A fenti bűncselekményi tényállás megalkotásának indokait e törvény praeambulumában rögzíti. Eszerint a XX. század szélsőséges politikai eszméi Európában és Magyarországon a hatalom erőszakos megszerzése és kizárólagos birtoklása útján olyan diktatúrákat hoztak létre, amelyek semmibe vették az emberi jogokat, és magyar állampolgárok tömeges kiirtásához vezettek. Az említett szélsőséges eszméket magukénak valló államok, szervezetek, mozgalmak jelképeinek használata fájó sebeket szaggat fel és összeegyeztethetetlen alkotmányos értékeinkkel.

A törvény praeambulumában és 1. §-ában foglaltaknak megfelelően az új bűncselekmény a közrend elleni bűncselekmények fejezetében, a köznyugalom elleni bűncselekmények között kapott helyet.

A törvényjavaslat indokolása azért javasolta a tényállásban leírt cselekményeket büntetendővé nyilvánítani, mert "a különböző szélsőséges (fasiszta és bolsevista) szimbólumok továbbélése, újra felhasználása felháborítja, jogos érzékenységekben sérti a társadalom jelentős részét. Ugyanakkor a törvényjavaslatban leírt cselekmények rontják

hazánk nemzetközi hírnevét is."

3. Az indítványozók az Egyezségokmány 19. cikke és az Egyezmény 10. cikke rendelkezéseinek sérelmére is hivatkoztak.

Az Egyezségokmány 19. cikke szerint:

- " 1. Nézetei miatt senki sem zaklatható.
2. Mindenkinek joga van szabad véleménynyilvánításra; ez a jog magában foglalja mindenfajta adat és gondolat határookra való tekintet nélküli - szóban, írásban, nyomtatásban, művészi formában vagy bármilyen más tetszése szerinti módon történő - keresésének, megismerésének és terjesztésének a szabadságát is.
3. Az e cikk 2. bekezdésében meghatározott jogok gyakorlása különleges köteleességekkel és felelősséggel jár. Ennélfogva az bizonyos korlátozásoknak vethető alá, ezek azonban csak olyanok lehetnek, amelyeket a törvény kifejezetten megállapít és amelyek
 - a) mások jogainak vagy jó hírnevének tiszteletben tartása, illetőleg
 - b) az állambiztonság vagy a közrend, a közegészség vagy a közérkölcsh védelme érdekében szükségesek".

Az Egyezmény 10. cikke a következőket tartalmazza:

- "1. Mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a véleményalkotás szabadságát és az információk, eszmék megismerésének és közlésének szabadságát országhatárokon tekintet nélkül és anélkül, hogy ebbe hatósági szerv beavatkozhasson. Ez a Cikk nem akadályozza, hogy az államok a rádió-, televízió- vagy mozgókép vállalatok működését engedélyezéshez kössék.
2. E kötelezettségekkel és felelősséggel együttjáró szabadságok gyakorlása a törvényben meghatározott, olyan alakszerűségeknek, feltételeknek, korlátozásoknak vagy szankcióknak vethető alá, amelyek szükséges intézkedéseknek minősülnek egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a területi sértetlenség, a közbiztonság, a zavargás vagy bűnözés megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, mások jó hírneve vagy jogai védelme, a bizalmas értesülés közlésének megakadályozása, vagy a bíróságok tekintélyének és pártatlanságának fenntartása céljából."

III.

Az Alkotmánybíróság az indítványokat az alábbiak miatt nem találta megalapozottnak:

1. Az Alkotmány 3. § (1) bekezdése a pártok alapításának és működésének szabadságát az általános rendelkezések körében önálló nevesített alapjogként határozza meg és részesíti alkotmányos védelemben. Ez a rendelkezés azonban a pártok szabad tevékenységét, s annak alkotmányos védelmét az Alkotmány és az alkotmányos jogszabályok keretei között biztosítja. Ebből következően tehát a pártok tevékenységének törvényi szabályozáson alapuló korlátozása önmagában nem sérti az Alkotmány e rendelkezését [24/1992. (IV. 21.) AB határozat, ABH 1992. 126, 128.].

Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint az önkényuralmi

jelképek használatának bűncselekménnyé nyilvánítása nem áll közvetlen alkotmányos összefüggésben a pártok alapításának és működésének szabadságával, ezért az nem is sérti az Alkotmány 3. § (1) bekezdését.

2. A Btk. 269/B. §-a nem sérti az Alkotmány 60. §-ában meghatározott szabadságjogokat sem.

A Btk. e rendelkezése nem korlátozza a vallásszabadságot, mert a törvényi tényállásban felsorolt jelképek nem vallási, hanem politikai jellegűek. Ez a rendelkezés nem sérti a gondolat- és lelkiismeret szabadságát sem, ugyanis a vitatott tényállás meghatározott magatartás büntetését teszi lehetővé; a büntetőjog axiómái közé tartozik, hogy pusztán a gondolat, vagy a lelkiismeret nem lehet a büntetőjogi felelősségre vonás alapja.

A lelkiismeret szabadságához való alapjog az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint a vallási, erkölcsi, vagy bármely egyéb természetű, így a politikai meggyőződésre is kiterjed. [46/1994. (X. 21.) AB határozat, ABH 1994. 260, 270.] A lelkiismereti szabadság alapjogát az Alkotmánybíróság a személyiség integritásához való jogként értelmezi: az állam senkit sem kényszeríthet olyan helyzetbe, amely meghasonlásba vinné önmagával, vagy amely összeegyeztethetetlen a személyiségét meghatározó valamely lényeges meggyőződésével [64/1991. (XII. 17.) AB határozat, ABH 1991. 297, 313.]. A vizsgált bűncselekmény elkövetési magatartását – politikai jelentésű szimbólumok terjesztését, nagy nyilvánosság előtti használatát, közszemlére tételét – azonban nem lehet általában és minden elkövetési esetre nézve olyannak tekinteni, mint amely az elkövető személyiségét meghatározó lényeges meggyőződését fejezi ki. Ezért a Btk. vizsgált tényállása a lelkiismereti szabadság jogának korlátozását sem eredményezi.

A törvény nem az elkövetőnek a jelképekkel való azonosulását tiltja, hanem azok kifelé irányuló felhasználását, ami már a véleménynyilvánítási szabadság területére esik, amellyel az Alkotmánybíróság alább foglalkozik.

3. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint a Btk. kifogásolt rendelkezése nincs közvetlen alkotmányos összefüggésben az Alkotmány 70/G. §-ában meghatározott tudományos élet szabadságának jogával, a tudományos igazságok eldöntésének kérdésével. A tudományos élet szabadsága ugyanis magában foglalja a tudományos kutatáshoz és a tudományos igazságok és ismeretek terjesztéséhez való szabadságjogot, amely tágabb értelemben a véleménynyilvánítási szabadsághoz kapcsolódik, egyúttal tartalmazza az államnak azt a kötelezettségét, hogy tartsa tiszteletben és biztosítsa a tudományos élet teljes függetlenségét, a tudomány tisztaságát, elfogulatlanságát és pártatlanságát [34/1994. (VI. 24.) AB határozat, ABH 1994. 182, 183.]. Erre tekintettel a Btk. sérelmezett rendelkezése nem sérti az Alkotmány 70/G. §-át sem, minthogy a 269/B. § (2) bekezdése éppen garanciája e jogok gyakorlásának.

4. A Btk. 269/B. §-a nem ütközik az Alkotmány 70/A. § (1) bekezdésében meghatározott diszkrimináció tilalmába sem. A diszkrimináció tilalmának sérelme különösen nem áll fenn az indítványozók által felvetett abban az összefüggésben, hogy a Btk. csupán a tényállásban megjelölt jelképek használatát bünteti, más egyéb önkényuralmi jelképeket azonban nem. A

vizsgált tényállás nem tesz különbséget emberek között politikai meggyőződésük alapján, hanem általában, mindenkre vonatkozóan és politikai meggyőződéstől függetlenül tiltja az önkényuralmi jelképek használatát, önkényuralmi jelképnek minősítve mind a fasiszta önkényhez, mind a kommunista önkényhez kapcsolódó jelképeket.

Az Alkotmánybíróság megállapítja azt is, hogy ezek az önkényuralmi jelképek nemcsak a közvélemény számára jelentik az ismert és megélt önkényuralmi rendszereket, hanem a Magyar Köztársaság törvényhozása kezdettől fogva mindmáig együtt kezelte az e rendszerek által elkövetett jogtalanságokat, legyen szó akár a törvénytelen ségek következményeinek orvoslásáról, - például az állampolgárok tulajdonában igazságtalanul okozott károkért járó kárpótlásról, illetve az életüktől és szabadságuktól politikai okokból jogtalanul megfosztottak kárpótlásáról - vagy pedig eme önkényuralmi rendszerek kifejezetten és jellemzően önkényuralmi tetteiben való részvétel szimbolikus elítéléséről az úgynevezett átvilágítási törvényben.

Az Alkotmánybíróság határozataiban az említett jogtalanságok vonatkozásában kifejezetten megerősítette, hogy nem hozható fel alkotmányossági kifogás ezen önkényuralmi rendszerek azonos megítélése és együttes kezelése ellen. A tulajdoni kárpótlás tekintetében a 28/1991. (VI. 3.) AB határozat tartalmazza mindezt. (ABH 1991. 88, 102.) Az élettől és szabadságtól való megfosztásért járó kárpótlás tekintetében az Alkotmánybíróság külön eljárásban is, elvont alkotmányértelmezés keretében állapította meg, hogy a szóban forgó önkényuralmi rendszerek áldozatainak azonos elbánásban részesítése nem csupán nem ellentétes az Alkotmánnyal, hanem "nincs sem szükség és - az okozott sérelemre épülő kárpótlási rendszerben - jogi lehetőség sem arra, az egyébként is kivihetetlen és az emberi méltósággal ellentétes összevetésre, hogy pl. a náci haláltáborban elszenvedett halálért más kárpótlás járhatna, mint a szovjet lágerben, vagy az ÁVH pincéjében megölt ember életéért". [22/1996. (VI. 25.) AB határozat, ABH 1996. 89, 101.] Az egyes fontos tisztségeket betöltő személyek ellenőrzéséről szóló törvény alkotmányossági vizsgálata során pedig az Alkotmánybíróság - az adott tevékenységeknek a jogállamiság alapjaival ellentétes volta miatt - szintén alkotmányosnak találta, hogy a törvény együtt kezeli a volt állambiztonsági szervezet tagjait és az információk felhasználóit, a nyilas-keresztes párt volt tagjait és azokat, akik 1956-57-ben karhatalmi alakulatban szolgáltak [60/1994. (XII. 24.) AB határozat, ABH 1994. 342, 356.].

A törvény diszkriminatív voltát sérelmező indítványok kapcsán az Alkotmánybíróság még a következőkre is rámutat. A demokratikus átalakulást megelőző évtizedekben kizárólag a fasiszta, nyilas jelképek terjesztését, használatát üldözték a büntetőjog eszközeivel. Ugyanakkor a kommunista eszméket megtestesítő jelképek használatát a politikai berendezkedés jellegéből adódóan természetesen nem hogy nem büntették, hanem éppen ellenkezőleg: büntetőjogi úton védték. Ebből a szempontból a törvény hatása tehát éppen az, hogy megszünteti az önkényuralmi jelképek korábbi kezelésében mutatkozó indokolatlan különbségtételt.

Ezért az Alkotmánybíróság a Btk. vizsgált rendelkezése tekintetében sem lát okot arra, hogy a közvélemény által is

egységesen kezelt önkényuralmi rendszerek között bármiféle megkülönböztetést tegyen.

5. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint a Btk. 269/B. §-ának megalkotása nem követelte meg a jelenlévő képviselők kétharmadának szavazatát. Az Alkotmánynak az indítványok által hivatkozott 60. § (4) bekezdése csak a lelkiismereti és vallásszabadságról szóló törvény elfogadásához írja elő a kétharmados szavazatarányt. A véleménynyilvánítási szabadság körében pedig az Alkotmány csak a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló törvény, a sajtószabadságról szóló törvény és a közszolgálati rádió, televízió és hírügynökség ott meghatározott kérdéseiről szóló törvény elfogadásához írja elő a minősített többséget [64. § (3) és (4) bekezdése]. A Büntető Törvénykönyv elfogadásához vagy módosításához a jelenlévő országgyűlési képviselők egyszerű többségének szavazata is elegendő. Ilyen törvényhozási tárgy vonatkozásában az Alkotmány nem ír elő úgynevezett minősített többséget.

IV.

1. A Btk. 269/B. §-ában megjelölt önkényuralmi jelképek terjesztése, nagy nyilvánosság előtti használata, közszemlére tétele (a továbbiakban: használata) a politikai véleménynyilvánítás egyik formája. A törvénynek az a rendelkezése tehát, amely ezeket a tételenesen meghatározott cselekvéseket tiltja, a véleménynyilvánítási szabadság alapjogát korlátozza.

A törvényalkotó a bűncselekményi tényállások meghatározásánál szükségképpen különbséget tesz magatartások között akkor, amikor a társadalomra veszélyes magatartások köréből kiválasztja azokat, amelyek ellen a legsúlyosabb felelősségi rendszer, a büntetőjog eszközeivel kíván fellépni. Ennek során azonban nem járhat el önkényesen: érvényesülni kell az alkotmányos büntetőjog tartalmi és formai követelményeinek.

Az Alkotmány 8. § (2) bekezdése értelmében, noha alapvető jog lényeges tartalmát az alapvető jogra vonatkozó törvény nem korlátozhatja, az alapvető jog gyakorlása korlátozható.

Az Alkotmánybíróság a véleménynyilvánítási szabadság korlátozásának, közelebbről a büntetőjogi korlátozásának alkotmányos feltételeiről több határozatban, alapvetően a 30/1992. (V. 26.) AB határozatában (ABH 1992. 167.; a továbbiakban: Abh.) fejtette ki álláspontját.

Az Abh. szerint "a véleménynyilvánítás szabadságának kitüntetett szerepe van az alkotmányos alapjogok között, tulajdonképpen 'anyajoga' többféle szabadságjognak, az ún. 'kommunikációs' alapjogoknak. Ebből eredő külön nevesített jogok a szólás és a sajtószabadság, amely utóbbi felőleli valamennyi médium szabadságát, továbbá az informáltsághoz való jogot, az információk megszerzésének szabadságát. Tágabb értelemben a véleménynyilvánítási szabadsághoz tartozik a művészi, irodalmi alkotás szabadsága és a művészeti alkotás terjesztésének szabadsága, a tudományos alkotás szabadsága és a tudományos ismeretek tanításának szabadsága. Ez utóbbiak tiszteletben tartásáról és védelméről az Alkotmány 70/G. §-ában külön is rendelkezik. A véleménynyilvánítási szabadsághoz kapcsolódik a lelkiismereti és vallásszabadság (60. §), valamint a gyülekezési jog is (62. §). Ez a

jogegyüttes teszi lehetővé az egyén megalapozott részvételét a társadalmi és politikai folyamatokban. Történelmi tapasztalat, hogy mindannyiszor, amikor a véleménynyilvánítás szabadságát korlátozták, sérelmet szenvedett a társadalmi igazságosság, az emberi kreativitás, csökkent az emberben rejlő képességek kibontakozásának lehetősége. A káros következmények nem csupán az individuum, hanem a társadalom életében is megmutatkoztak és az emberiség fejlődésének sok szenvedéssel járó zsákutcájához vezettek. Az eszmék, nézetek szabad kifejtése, a még oly népszerűtlen vagy sajátos elképzelések szabad megnyilvánulása a fejlődni képes és valóban eleven társadalom létezésének alapfeltétele" (ABH 1992. 167, 170-171.).

Az Abh. irányt mutat a különösen védett alapjog korlátozhatóságának alkotmányos feltételeiről, a korlátozás alkotmányos hatáiról is.

Az Abh-ban vizsgált büntetőjogi tényállás elkövetési magatartása gyűlöletkeltés (gyűlöletre uszítás), illetve csupán gyalázkodás (a megvetés kifejezésre juttatása) volt. Az Alkotmánybíróság akkor azt vizsgálta, hogy:

- elkerülhetetlenül szükséges-e a véleménynyilvánítás és sajtószabadság korlátozása a tényállásban leírt magatartások esetén,
- a korlátozás megfelel-e az arányosság követelményeinek, azaz az elérni kívánt célhoz a büntetőjog eszközürendszere általában és ezen belül az adott büntető tényállás szükséges és megfelelő-e.

Az Alkotmánybíróság említett határozata szerint "a véleménynyilvánítás és sajtószabadság körében az emberek meghatározott csoportjai elleni gyűlöletkeltés alkotmányos védelemben részesítése feloldhatatlan ellentmondásban lenne az Alkotmányban kifejezésre jutó politikai berendezkedéssel és értékrenddel, a demokratikus jogállamiságra, az emberek egyenlőségére, egyenlő méltóságára, valamint a diszkrimináció tilalmára, a lelkiismereti és vallásszabadságra, a nemzeti, etnikai kisebbségek védelmére, elismerésére vonatkozó alkotmányos tételekkel" (ABH 1992. 167, 173.). Az Alkotmánybíróság ezért a Btk. 269. § (1) bekezdését, a gyűlöletkeltés (uszítás) kifejezésre juttatását tiltó szabályt támadó indítványt elutasította.

Az Alkotmánybíróság idézett határozata viszont a Btk. 269. § (2) bekezdését, a megvetés kifejezésre juttatását tiltó törvényi rendelkezést már alkotmányellenesnek nyilvánította. A határozat szerint "a köznyugalom fenntartásához nem elkerülhetetlen, hogy a magyar nemzetet, valamely nemzetiséget, népet, felekezetet vagy fajt sértő vagy lealacsonyító kifejezés nagy nyilvánosság előtti használatát önmagában véve (illetve az ezzel egyenértékű cselekményt) büntetőjogi büntetéssel fenyegetse a törvény. Ez a törvényi tényállás szükségtelenül, és az elérni kívánt célhoz képest aránytalanul korlátozza a szabad véleménynyilvánításhoz való jogot. A köznyugalom elvont, esetleges fenyegetettsége nem elégséges indok arra, hogy a véleménynyilvánításhoz való alapjogot, amely a demokratikus jogállam működéséhez nélkülözhetetlen, a büntetőtörvény a 269. § (2) bekezdése szerint korlátozza" (ABH 1992. 167, 180-181.).

A határozat kifejtette továbbá, hogy a vizsgált esetben "a gyalázkodással a köznyugalomban okozott sérelem olyan feltételezés csupán, amely a szabad véleménynyilvánítás

korlátozását kielégítően nem indokolhatja. Itt ugyanis a külső korlát megléte, azaz más jog sérelme, maga is bizonytalan. Ezzel a véleménynyilvánításhoz való jog korlátozása elkerülhetetlenségének és arányosságának vizsgálata idő előttivé válik. A 'köznyugalom' ráadásul maga sem független a véleményszabadság helyzetétől. Ahol sokféle véleménnyel találkozhatnak az emberek, a közvélemény toleráns lesz; míg zárt társadalmakban sokkal inkább felkavarhatja a köznyugalmat egy-egy szokatlan hang is. Másrészt a véleménynyilvánítás szükségtelen és aránytalanul szigorú korlátozása a társadalom nyitottsága ellen hat" (ABH 1992. 167, 180.).

Az Alkotmánybíróság, amikor e határozatában a fenti indokolás alapján alkotmányellenessé nyilvánította a 269. § (2) bekezdését, ugyanakkor azt is kiemelte, hogy "a közösségek méltósága a véleménynyilvánítási szabadság alkotmányos korlátja lehet. Nem zárja ki tehát a határozat azt, hogy arról a törvényhozó akár a gyűlöletre uszítás tényállásán túlmenő büntetőjogi védelemmel is gondoskodjék. A közösségek méltósága hatékony védelmére azonban más jogi eszköz, például nem vagyoni kártérítés alkalmazási lehetőségeinek bővítése is alkalmas" (ABH 1992. 167, 181.).

E határozatnak a jelen ügy elbírálása szempontjából a véleménynyilvánítási szabadság alapvető jogát és ennek alkotmányos korlátait értelmező lényeges megállapításai irányadók azzal, hogy a jelen ügyben vizsgált Btk. 269/B. § (1) bekezdésében foglalt elkövetési magatartások más vizsgálati, értékelési szempontok figyelembevételét is szükségessé teszik.

Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint a fentiekből a Btk. 269/B. §-ának vizsgálatára vonatkozóan több következtetés vonható le. Ezek egyike az, hogy a véleménynyilvánítás szabadságának büntetőjogi eszközzel történő korlátozására az uszítás tényállásától eltérő más tényállások esetében is sor kerülhet.

Ennek alkotmányos kereteit egyrészt a gyűlöletre uszítás, másrészt a sértő kifejezésnek vagy azzal egyenértékű cselekménynek pusztán a köznyugalom megzavarására alkalmas volta – mint elkövetési magatartások – kijelölik. Eszerint a gyűlöletre uszítás tényállásánál szélesebb körben, de a gyalázkodásnál mégis szűkebben, alkotmányosan büntetőjogi korlátozás alá vonható a közösségek méltóságát sértő, köznyugalmat veszélyeztető magatartás is.

Az alkotmányosan még megengedett korlátozhatóság határa tehát ott van, amikor a tiltott magatartás nem pusztán egy – helyesnek vagy helytelennek tartott – politikai nézetet fejez ki, hanem annál több: a demokrácia értékei mellett elkötelezett közösségek méltóságát sértve veszélyezteti a köznyugalmat is.

Az Alkotmánybíróság a fentiek szerint eddig is elismerte, hogy a köznyugalom bizonyos mértékű megzavarása igazolhatja a szabad véleménynyilvánításhoz való jog korlátozását. A köznyugalom ilyen esetben büntetőjogi védelem alatt állhat. Más kérdés e védelem terjedelme, mivel azt, hogy a véleménynyilvánításhoz való jog a köznyugalom milyen mértékű megzavarásánál korlátozható alkotmányosan, csak esetenként vizsgálva lehet eldönteni [30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992. 167.].

Nyilvánvaló tehát, hogy az Abh-ban kifejtett elvek másképp

alkalmazhatóak az ott elbírálnál szűkebb, határozottabb tényállások tekintetében, mint amilyen a jelen ügyben vizsgált tényállás is.

2. A véleménynyilvánítási szabadság korlátozásának alkotmányossági problémája vizsgálatánál az Alkotmánybíróság figyelembe vette az Egyezmény rendelkezéseit is. E jog korlátozására az Egyezmény 10. cikke szerint sor kerülhet akkor, ha az a "demokratikus társadalomban szükséges".

Az Egyezségokmány 19. cikk 3. pontja mások jogainak és jóhírnevének, illetőleg az állambiztonság, a közrend, a közegészség vagy a közérkölcös védelme érdekében szintén elismeri a korlátozás lehetőségét, törvény útján.

Az Egyezmény (és az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlata) széles mérlegelési lehetőséget biztosít az államoknak annak eldöntésénél, hogy mi tekinthető "demokratikus társadalomban szükséges" korlátozásnak (Barfod, 1989; Markt Intern, 1989; Chorherr, 1993; Casado Coca, 1994; Jacubowski, 1994.).

Az államnak e mérlegelése során különösen tekintettel kell lennie az Alkotmány által védett alkotmányos értékekre, valamint az adott történelmi helyzetre.

Az Alkotmánybíróság már számos korai határozatában alkotmányossági vizsgálata körébe vonta, relevánsnak tekintette a történelmi körülményeket [28/1991. (VI. 3.) AB határozat, ABH 1991, 88.; 11/1992. (III. 5.) AB határozat, ABH 1992, 77.].

A 4/1993. (II. 12.) AB határozatban (volt egyházi ingatlanok tulajdoni helyzetének rendezése) részben a rendszerváltás sajátos körülményeinek (az adott esetben a minősített többség funkciójának) vizsgálata adott ténybeli alapot a volt egyházi ingatlanok tulajdoni helyzetének rendezéséről szóló törvényt támadó ama indítványok elutasításához, amelyek szerint a vizsgált törvény azért lett volna alkotmányellenes, mert azt az Országgyűlés nem a jelenlévő képviselők több mint kétharmadának szavazatával fogadta el (ABH 1993, 48.).

A 15/1993. (III. 12.) AB határozatban (ez foglalta össze az AB kárpótlással kapcsolatos korábbi döntéseit) újból megerősítette, hogy az Alkotmánybíróság a kárpótlási törvény alkotmányosságát már a második kárpótlásos határozattól kezdve a rendszerváltás összefüggéseibe helyezve vizsgálta. E határozat ismét kimondotta, hogy a rendszerváltás sajátos körülményeit a törvényhozás figyelembe veheti (ABH 1993, 112.).

Az Alkotmánybíróság eddig határozataiban a történelmi körülményeket (leggyakrabban a rendszerváltás tényét) következetesen úgy értékelte, hogy az szükségessé tehet bizonyos alapjogbeli korlátozásokat, de például önmagában a rendszerváltás ténye miatt az alkotmányosság követelményeiben engedményt soha nem tartott lehetségesnek. A rendszerváltás ténye által indokolt jogszabályoknak, az ezekben foglalt korlátozásoknak mindenkor a hatályos Alkotmány keretein belül kellett maradniuk. Az igazságtétellel kapcsolatos határozatokban ugyanez a módszer fedezhető fel. Valamennyi igazságtételi törvény ugyanis ugyanarra a problémára kereste a megoldást, de eltérő volt a törvények jogi koncepciója, és emiatt az alkotmányossági megítélésük is. Végül az a törvény,

amelyben sikerült az Alkotmány keretei között maradót megoldást találni, nem találtatott alkotmányellenesnek.

Maga az Abh. is a történelmi helyzetre, a rendszerváltás körülményeiből adódó társadalmi feszültségekre figyelemmel volt, amikor megállapította: "A rendszerváltás ... feszültségekkel jár. E feszültségeket kétségtelenül fokozhatja, ha egyesek büntetlenül adhatnak kifejezést nagy nyilvánosság előtt bizonyos csoportokkal szembeni gyűlöletüknek, megvetésüknek vagy ellenérzésüknek" (ABH 1992. 167, 180.).

Az Alkotmánybíróság hangsúlyozza, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: Bíróság) gyakorlata szintén tekintettel van a véleménynyilvánítás korlátozása megengedett céljának és szükségességének vizsgálatánál az alperes állam sajátos történelmi múltjára és jelenére.

A "Rekvényi kontra Magyarország" ügyben, amelynek tárgya a rendőrök politikai tevékenységének, a politikai vitához fűződő szabadságának korlátozása volt, 1999. május 20-án hozott ítéletében a Bíróság úgy találta, hogy "az a célkitűzés, hogy a rendőrségnek a társadalomban betöltött kritikus szerepe ne kompromittálódjék tagjai politikai semlegességének gyengülése miatt, olyan célkitűzés, amely összeegyeztethető a demokratikus elvekkel. Ez a célkitűzés különleges történelmi jelentőségre tesz szert Magyarországon, az országnak a korábbi totalitárius berendezkedése miatt, ahol az állam nagymértékben támaszkodott rendőrségének az uralkodó párt iránti közvetlen elkötelezettségére" (Bírósági Határozatok, 1999/12., 950-958.).

A Bíróság kifejtette, hogy az Egyezmény 10. cikk 2. bekezdésének értelmében a "szükséges" jelző valamilyen "nyomás társadalmi szükséglet" fennállását feltételezi. A Bíróság feladata az, hogy a panaszolt beavatkozást az ügy egészének fényében vizsgálja meg, s döntse el, hogy a beavatkozás "arányban állt-e az elérni kívánt törvényes céllal", és hogy a beavatkozás igazolására felhozott indokok "relevánsak és elégségesek" voltak-e. A Bíróság elismerte, hogy "egyes szerződő államok sajátos történelmét figyelembe véve ezen államok nemzeti hatóságai - a demokrácia megszilárdításának és fenntartásának biztosítása végett - olyan alkotmányos biztosítékokat is szükségesnek tarthatnak, amelyek ezt a célt [a politikailag semleges rendőrség meglétét] a rendőrök politikai tevékenységének és különösen a politikai vitához fűződő szabadságának korlátozása útján kívánják elérni."

A Bíróság abból indult ki, hogy "1949 és 1989 között Magyarországot egyetlen politikai párt irányította. A társadalom számos szférájában a párttagságot elvárták, ez az elvárás még kifejezettebb volt ... a rendőrségnél, ahol a szolgálat tagjai nagy többségének párttagsága garantálta az uralkodó párt politikai akaratának közvetlen érvényesülését. Pontosan ez az a fogyatékoság, amelynek megelőzésére a rendőrség politikai semlegességéről szóló szabályok hivatottak. A magyar társadalomnak csak 1989-ben sikerült kiépítenie a plurális demokrácia intézményeit, amelyek 1990-ben - több mint negyven év után - az első többpárti országgyűlési választásokhoz vezettek." ...

"Tekintettel az e területen a nemzeti hatóságok számára meghagyott mérlegelési jogkörre a Bíróság úgy találja - különösen a történelmi háttér fényében -, hogy a

Magyarországon azzal a céllal meghozott intézkedések, hogy a rendőrséget a pártpolitika közvetlen befolyásától megvédelmezzék, egy demokratikus társadalomban "nyomás társadalmi szükséglet"-re adott válasznak tekinthetők".

3. A véleménynyilvánítási jog nem csupán alanyi jog, hanem a nyilvánosságot alakító különböző vélemények szabad kifejezésének garanciája is.

Nem korlátozhatatlan jog, de kiemelt szerepe folytán olyan védelmet élvez, hogy csak igen kevés más joggal szemben lehetséges korlátozása. Ezért az olyan mögöttes, elvont értékek, mint például a köznyugalom, kevesebb védelmet kaphatnak e joggal szemben.

Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a Btk. 269/B. §-a a törvény szerkezetében a köznyugalom elleni bűncselekmények között helyezkedik el. A törvény közvetlen célja - s egyben a büntetőjogi védelem tárgya - a köznyugalom védelme, hasonlóan, mint a Btk. 270. §-a (rémhírtérjesztés) és 269/A. §-a (nemzeti jelkép megsértése) rendelkezéseinek.

A Btk. most vizsgált 269/B. §-ának tényállása azonban mind az elkövetési magatartás, mind az alkotmányos értelemben vett, felismerhetően védett jogi tárgyak, illetve a bűncselekmény tárgya, az elkövetés jogkövetkezménye és a tényállás határozottsága tekintetében jelentős mértékben eltér mind a rémhírtérjesztéstől (Btk. 270. §), mind a nemzeti jelkép megsértésétől (Btk. 269/A. §), amely rendelkezések alkotmányellenességét az Alkotmánybíróság úgyszintén vizsgálta.

Az Alkotmánybíróság az indítvánnyal támadott törvényhely alkotmányossági vizsgálata során szem előtt tartotta azokat az elveket, amelyeket a 763/B/1995. AB határozatában (a nemzeti jelkép megsértéséről) kiemelt.

Az Alkotmánybíróság megállapítja, hogy az önkényuralmi jelkép használatának korlátozását törvény írja elő (Btk. 269/B. §). Ez a törvényi megfogalmazás az Alkotmánybíróság szerint elegendő pontosságú, tartalmi határozottságú ahhoz, hogy lehetővé tegye az állampolgár számára, hogy magatartását a törvényben előírtakhoz igazítsa.

Az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint büntetőjogi védelem alá vonható a közösségek méltóságát sértő, köznyugalmat veszélyeztető magatartás, ha ez nem kifejezetten meghatározott, azonosítható személy ellen irányul; a kitűzött cél elérése érdekében elvben nincs más és esetleg enyhébb eszköz, mint a büntetőjogi szankció.

Az Alkotmány az élethez való jog mellett, azzal azonosan, az emberi méltósághoz való jogot kiemelten védi. A Magyar Köztársaság demokratikus jogállam [Alkotmány 2. § (1) bekezdés]. "Magyarország jogállammá minősítése ténymegállapítás és program egyszerre" [11/1992. (III. 5.) AB határozat, ABH 1992. 77.]. A demokratikus jogállamisághoz szorosan kapcsolódik az alkotmányos rend fenntartása és működtetése [36/1992. (VI. 10.) AB határozat, ABH 1992, 207.]. Az Alkotmány nem értéksemleges, az Alkotmánynak van értékrendje. Az alkotmányos értékekkel összeegyeztethetetlen véleménynyilvánítást az Alkotmány 61. §-a nem védi.

Az Alkotmány 2. § (3) bekezdése szerint a társadalom egyetlen

szervezetének, egyetlen állami szervnek vagy állampolgárnak a tevékenysége sem irányulhat a hatalom erőszakos megszerzésére vagy gyakorlására, illetőleg kizárólagos birtoklására. Az ilyen törekvésekkel szemben törvényes úton mindenki jogosult és egyben köteles fellépni.

Az Alkotmány a demokratikus jogállam alkotmánya, ami azt jelenti, hogy az alkotmányozó hatalom védendő alkotmányos értéknek tekinti a demokráciát, a pluralizmust, az emberi méltóságot, s egyben az Alkotmányon kívülre utasít minden olyan tevékenységet, amely a hatalom erőszakos megszerzésére, gyakorlására, kizárólagos birtoklására irányul [2. § (3) bekezdés]. A Btk. 269/B. §-a olyan szimbólumok terjesztését, nagy nyilvánosság előtti használatát és közszemlére tételét rendeli büntetni, amelyek politikai diktatúrák jelképei voltak; e diktatúrák tömegesen követtek el törvénytelenéseket, sértették meg az alapvető emberi jogokat. Ezek a jelképek, mint az állami önkény jelképei, a XX. századi magyar történelemben megvalósult olyan politikai törekvéseket szimbolizálnak, olyan negatív értékeket hordoznak, amelyeket a hatályos Alkotmány 2. § (3) bekezdése kifejezetten tilt, és mindenki kötelezettségévé teszi az ilyen törekvésekkel szembeni fellépést.

A köznyugalom védelme, az adott történelmi helyzetben "a zavargás megelőzése", a mások jogai védelme mint cél - az elmondottakra figyelemmel - az Egyezményrel is összhangban áll. Az Egyezmény 10. cikk 2. bekezdése szerint ugyanis a szabad véleménynyilvánítás gyakorlása a törvényben meghatározott, olyan korlátozásoknak vagy szankcióknak vethető alá, amelyek szükséges intézkedéseknek minősülnek egy demokratikus társadalomban a közbiztonság, a zavargás vagy bűnözés megelőzése, mások jogai védelme céljából.

A múltban sérelmet elszenvedett emberekben és ezek különféle közösségeiben a jelképeknek a Btk. 269/B. §-ában tiltott használata méltán fenyegetettség-érzetet, konkrét tapasztalatokon alapuló félelmet ébreszthet, hiszen a jelképek a totalitárius eszmékhez kapcsolódó embertelenségek megismétlődésének rémét keltik fel.

Az Alkotmánybíróság szerint, ha a büntetőjog által így megfogalmazott védett tárgy mellett más, alkotmányos értékek védelme más módon nem érhető el, a büntetőjogi korlátozás önmagában nem aránytalan; feltéve, hogy szükséges e jelképek használata ellen védekezni. Az, hogy ez a védekezés demokratikus társadalomban szükséges-e, függ a korlátozás jellegétől, társadalmi, történelmi összefüggéseitől, az érintett személyekre gyakorolt hatásától.

A kifejtettek alapján tehát a jelen esetben a büntetőjog által megfogalmazott védett tárgy mellett a vizsgált jogszabály más alkotmányos értékek védelmét is szolgálja. Ilyen az Alkotmány 2. § (1) bekezdésében említett jogállam demokratikus volta, továbbá a 2. § (3) bekezdésében meghatározott tilalom és az Alkotmány 70/A. §-ában megfogalmazott az a követelmény, amely szerint a jognak mindenkit egyenlő méltóságú személyként kell kezelnie [9/1990. (IV. 25.) AB határozat, ABH 1990, 46.].

4. Az Alkotmánybíróság vizsgálta, hogy a kifogásolt szabály a jelképek használata körében milyen elkövetési magatartások tiltására szorítkozik.

A Btk. 269/B. §-ában szereplő, tételesen meghatározott elkövetési magatartások a jelképek által képviselt – a hatalom erőszakos megragadásához, diktatórikus fenntartásához kapcsolódó – eszmékhez való sajátos viszonyt fejeznek ki; ennek lényeges tartalmát jelenti a náci és bolsevik népiértő, és erőszakkal kizárólagosságra törő ideológiákkal való azonosulás, és azok propagálásának szándéka.

A jelkép valamely eszmének, személynek, vagy eseménynek jelvénnel, vagy képpel való megjelölése, melynek az a rendeltetése, hogy a jel és a megjelölt eszmék, személyek, vagy események közös vonásaik révén egymással kapcsolatba hozhatók legyenek. A jelképek megjelenéséhez, észleléséhez éppen ezért mindig valamilyen tudati, érzelmi kapcsolat fűződik.

Az egyes elkövetési magatartások jellemzése körében megállapítható, hogy az önkényuralmi jelkép terjesztésén [Btk. 269/B. § (1) bekezdés a) pont] általában olyan nyilvános közlést kell érteni, ami a tiltott jelképeket megtestesítő jelvényeknek, vagy azok más hordozóinak árusítását, szétküldését, kézbesítését, kölcsönzését, szétosztását és nyilvánosság előtti bemutatását jelenti. Az ilyen módon való terjesztés célja a törvényben rögzített jelképeknek minél szélesebb körben történő megismertetése.

A Btk. 269/B. § (1) bekezdés b) pontja szerinti nagy nyilvánosság előtti használaton a mindenki számára azonnal feltűnő viselés, vagy valamely termék forgalmazása során, a terméken történő jelzésszerű feltüntetés értendő. Ez egyben azt is jelenti, hogy a jelképeket egyszeri ránézéssel meg nem állapítható számú személy észlelheti. Ha a használat nem nagy nyilvánosság előtt történik, a tényállás e fordulata szerinti bűncselekmény nem valósul meg.

A közszemlére tételt [Btk. 269/B. § (1) bekezdés c) pont] a törvényben meghatározott jelképek nyilvános helyen történő elhelyezésével lehet megvalósítani. Ennek révén válnak a jelképek minden korlátozás nélkül többek számára hozzáférhetővé. Ezen magatartással az az elkövető szándéka, hogy a tilalmazott jelkép és a hozzá kapcsolódó eszme minél nagyobb körben elterjedjen.

Rámutat az Alkotmánybíróság arra, hogy a szabad véleménynyilvánítás az Egyezmény értelmében is "kötelezettségekkel és felelősséggel" jár együtt. A demokratikus jogállami értékek védelme az állam minden szervének kötelessége, kötelesség az emberi személy méltóságának tisztelete is. Az erőszak, a gyűlölet, a szembenállás megnyilvánulásaival szemben fel kell lépni. A demokrácia rendkívül összetett fogalmához hozzátartozik az erőszakról, az erőszakkal fenyegetésről mint a konfliktusmegoldás eszközeiről való lemondás.

A szóban lévő jelképeknek minden korlátozás nélküli, nyilvános, szabad használata a jelen történelmi helyzetben az emberi személy méltóságát tisztelő, ezért a gyűlölet és agresszió eszméit elítélő, a demokrácia értékei mellett elkötelezett minden személyt súlyosan sért, és különösen sérti a nácizmus és a kommunizmus üldözötteit. Magyarországon elevenen él a köztudatban és az üldözéseket túlélők közösségeiben a tiltott jelképekben sűrűsödő mindkét

eszme emléke és a jelképek használata mellett elkövetett minden bűn; ezek nem merültek feledésbe. Közöttünk élnek a súlyos sérelmet szenvedett személyek és hozzátartozóik. A jelképek használata felidézi a még közeli múltat az akkori fenyegetésekkel, az embertelen szenvedéseket, deportálásokat és halált hozó ideológiákat.

Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint a demokratikus társadalom védelmét jelenti az, s ezért nem alkotmányellenes, ha az állam a jelen történelmi helyzetben a demokráciával ellentétes, vagyis önkényuralmi hatalmi rendszerek adott jelképeivel kapcsolatos egyes konkrét magatartásokat tilt meg: a terjesztést, a nagy nyilvánosság előtti használatot, közszemlére tételt [Btk. 269/B. § (1) bekezdés a) - c) pontjai].

5. Az Alkotmánybíróság már több határozatában foglalkozott az Alkotmány 70/A. §-ának értelmezésével. Gyakorlata szerint, bár a jogegyenlőség fogalma csupán a hivatkozott § (3) bekezdésének szövegében lelhető fel, a jogegyenlőség követelménye jelen van a 70/A. § valamennyi szabályában. A jogegyenlőség lényege, hogy az állam, mint közhatalom, s mint jogalkotó köteles egyenlő elbánást biztosítani a területén tartózkodó minden személy számára. Ebben az összefüggésben nem tehet különbséget közöttük faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerint. Az Alkotmány 70/A. § (1) bekezdésében foglalt tilalom nem csak az emberi, illetve az alapvető állampolgári jogokra irányadó, hanem e tilalom - amennyiben a különbségtétel sérti az emberi méltósághoz való jogot - kiterjed az egész jogrendszerre, ide értve azokat a jogokat is, amelyek nem tartoznak az emberi jogok, illetőleg az alapvető állampolgári jogok közé [61/1992. (XI. 20.) AB határozat, ABH 1992, 280.].

Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint ilyen értelemben a demokrácia értékei mellett elkötelezett közösségek védelmét az Alkotmánynak az emberek egyenlőségére, a diszkrimináció tilalmára vonatkozó 70/A. §-a és az Alkotmány 54. § (1) bekezdésében foglalt emberi méltósághoz való alapvető jog alapozza meg. Bár az Alkotmány 54. § (1) bekezdése az "ember" jogaként határozza meg az emberi méltósághoz való alapvető jogot, az Alkotmánybíróság egyik alaphatározatának tekintett Abh. is hivatkozott "a közösségek méltóságának hatékony védelmére" (V. 4. pont utolsó bekezdés). Az Alkotmánybíróság "az emberek bizonyos közösségei" (IV. 1. pont utolsó bekezdés), "az emberek meghatározott csoportjai" (IV. 2. pont első bekezdés) védelmét - akár a véleménynyilvánítási szabadság korlátozása útján is - lehetségesnek tartotta. Az Abh. határozottan utalt arra, hogy "a csoporthoz tartozók becsületét, méltóságát" (V. 2. pont) az ezt fenyegető veszély ellen védeni lehet. Az Abh. kifejezetten kimondta, hogy "a közösségek méltósága a véleménynyilvánítási szabadság alkotmányos korlátja lehet" (V. 4. pont utolsó bekezdés). Az Alkotmánybíróság a közösségek méltóságának védelméről kifejtetteket eddig is ebben a szellemben alkalmazta. Az Alkotmánybíróság 33/1998. (VI. 25.) AB határozatában megállapította, hogy "önkormányzatok képviselő-testületeinek méltósága" is alkotmányos korlátja a vélemény-nyilvánítási szabadságnak (ABH 1998, 256.).

Az Alkotmánybíróság minderre figyelemmel megállapítja, hogy a demokrácia értékei mellett elkötelezett közösségek méltóságát

a Btk. 269/B. §-ában meghatározottak szerinti védő szabály tehát a véleménynyilvánítás szabadságának alkotmányos korlátja lehet.

Jóllehet, hogy a törvény által védett értékek - mint a köznyugalom és a demokrácia értékei mellett elkötelezett közösségek méltósága - megsértésének büntetőjogi szankcionálása külön-külön esetleg más alkotmányossági elbírálás illetve értékelés alá eshetne; mivel azonban az önkényuralmi jelképek használata e két értéket együttesen, egyszerre sérti, egymást felerősítő, kumulatív hatásuk jelentkezik, és ehhez kapcsolódik a közvetlen történelmi előzményeknek még ma is érvényesülő hatása.

Az Alkotmánybíróság megállapítja, hogy Magyarország történelmi tapasztalatai, és az alkotmányos értékeket fenyegető az a veszély, amelyet ma még az elmúlt diktatúrák ideológiáin alapuló tevékenységeknek a nyilvánosságban való megjelenése jelenthet a magyar társadalomra, meggyőzően, objektíve és ésszerűen igazolják e tevékenységek tiltását és a büntetőjogi eszközökkel való fellépést; a véleménynyilvánítási szabadságnak a Btk. 269/B. § (1) bekezdésében megjelenő korlátozása a történelmi háttér fényében nyomós társadalmi szükségletre adott válasznak tekintendő.

Az Alkotmánybíróság szerint a Btk. 269/B. § (1) bekezdésében kiemelt jelképek, mint elkövetési tárgyak használatával, a velük kapcsolatosan kiemelt három elkövetési magatartással szemben - az alkotmányos értékekben megfogalmazódó célok védelme érdekében - a jelen történelmi helyzetben a büntetőjogi eszközrendszeren és szankciókon kívül más jogi eszköz a hatékony védelemre nem biztosított (ultima ratio). Összehasonlítható történelmű más ország szintén büntető törvényben, a demokratikus jogállam veszélyeztetéséről szóló bűncselekmények között tiltja alkotmányellenes szervezetek jelképeinek (zászlók, jelvények, egyenruhák, jelszavak, köszöntési formák) használatát [Strafgesetzbuch (StGB) vom 15. Mai 1871 (RGrBl. S. 127) in der Fassung der Bekanntmachung vom 13. November 1998 (BGBl. I, 3322) § 86a.].

6. Ugyanakkor, amikor az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a demokratikus társadalom érdekében, a közösség méltóságát sértő, köznyugalmat veszélyeztető magatartások megakadályozása érdekében az alapjog korlátozása elkerülhetetlenül szükséges, és a védelmet a büntetőjog biztosítja, vizsgálta annak az együttes feltételnek meglétét is, amelyet az Abh. a korlátozás alkotmányosságához megkövetel, nevezetesen, hogy a korlátozás akkor alkotmányos, ha az a védett célok súlyával arányos is.

A Btk. tényállása tartalmilag előkészület-jellegű magatartást tilt, az alkotmányos jogállam köznyugalmát védi, a legújabb kori történelem közelmúlt eseményeire figyelemmel. Számol ugyanakkor azzal, hogy súlyosabb bűncselekmény is megvalósulhat a jelképhasználattal.

A törvény nem tiltja meg e jelképek előállítását, megszerzését, tartását, behozatalát, kivitelét, sőt használatát sem, ha ez nem nagy nyilvánosság előtt valósul meg. A törvény csupán a három kiemelt elkövetési magatartást (terjesztés - nagy nyilvánosság előtti használat - közszemlére tétel), aktív cselekvőséget ítéli olyannak, amely

a demokratikus jogállam értékeivel szemben áll, mert alkalmas arra, hogy a hallgatóságra nem egyszerűen "sértő, meghökkentő vagy aggodalmat keltő", hanem kifejezetten félelmet ébresztő, fenyegető hatása legyen azáltal, hogy a megvetett ideológiákkal való azonosulást, az eszmék nyilvános terjesztésének szándékát tartalmazza. Ez pedig alkalmas arra, hogy a demokratikus társadalom egészét, különösen pedig azok jelentős csoportjai, közösségei emberi méltóságát sértse, akik elszenvedői voltak a tiltott jelképekben sűrűsödő mindkét eszméhez és jelképekhez tapadó, használatuk mellett elkövetett legsúlyosabb bűncselekményeknek.

A Btk. 269/B. §-a speciálisabb és jelentősen szűkebb tényállás, mint az egykor alkotmányellenessé nyilvánított büntető jogszabályi rendelkezés volt. Lényegesen szűkebb és határozottabb elkövetési magatartásra vonatkozik, a véleménynyilvánítások körét így kevésbé és kiszámíthatóbban korlátozza, mint a Btk. 269. §-ának az idézett AB-határozatban alkotmányellenesnek ítélt akkori (2) bekezdésében foglalt magatartás korlátozása volt.

Ezzel kapcsolatban az Alkotmánybíróság megállapította azt is, hogy a Btk. 269/B. § (1) bekezdése a három cselekvőség esetében szubszidiárius rendelkezés. A bűncselekmény vétséget képez, amelynek büntetése pénzfőbüntetés. A törvényi tényállás viszonylag széles körben határoz meg mentesítésre okot adó speciális körülményeket is. A (2) és (3) bekezdése feloldja a tilalmakat. A Btk. 269/B. § (2) bekezdése rögzíti e cselekmény vonatkozásában a büntethetőséget kizáró okokat. Ennek megfelelően nem büntethető az, aki az (1) bekezdésben rögzített cselekményeket ismeretterjesztő, oktatási, tudományos, művészeti célból, vagy a történelem, illetve a jelenkor eseményeiről szóló tájékoztatás céljából követi el. Ennek oka, hogy a történelmi tényeket mindenki a valóságnak megfelelően ismerhesse meg, és a tényszerű, hasznos, a közművelődéshez elengedhetetlen információk minél szélesebb rétegekhez jussanak el.

A (3) bekezdés rendelkezései folytán az államok hatályban lévő hivatalos jelképeire a tényállás nem vonatkozik.

A fentiek alapján az Alkotmánybíróság szerint a Btk. 269/B. § (1) bekezdésében megjelenő korlátozás a védett célok súlyához képest nem minősíthető aránytalanoknak, a korlátozás terjedelme és szankciója az alkalmazható legenyhébb eszköznek minősül, ezért a Btk. e szabályában megfogalmazott alapjog-korlátozás megfelel az arányosság alkotmányos követelményének.

Mindezekre figyelemmel az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a Btk. 269/B. §-a nem szükségtelenül és nem aránytalanul korlátozza a véleménynyilvánításhoz való jogot, ezért az Alkotmánybíróság a kifogásolt rendelkezések alkotmányellenességére hivatkozó indítványokat elutasította.

V.

Az Alkotmánybíróságról szóló 1989. évi XXXII. törvény 21. § (3) bekezdése alapján valamely jogszabály nemzetközi szerződésbe ütközése vizsgálatának indítványozására kizárólag a törvényben felsorolt személyek, illetve szervek jogosultak. Mivel az indítványozók nem tartoznak ebbe a körbe, az Alkotmánybíróság az indítványok e részét - mint nem jogosulttól származót - visszautasította.

A Magyar Közlönyben történő közzététel a vizsgálat tárgyának jelentősége indokolja.

Dr. Németh János
az Alkotmánybíróság elnöke

Dr. Bagi István
alkotmánybíró

Dr. Bihari Mihály
alkotmánybíró

Dr. Czucz Ottó
alkotmánybíró

Dr. Erdei Árpád
alkotmánybíró

Dr. Harmathy Attila
alkotmánybíró

Dr. Holló András
alkotmánybíró

Dr. Kiss László
alkotmánybíró

Dr. Kukorelli István
alkotmánybíró

Dr. Strausz János
előadó alkotmánybíró

Dr. Tersztyánszky Dr. Vasadi Éva
előadó alkotmánybíró

Dr. Holló András alkotmánybíró párhuzamos indokolása

Egyetérték a Határozat rendelkező részével, a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (Btk.) 269/B. §-a alkotmányellenességének megállapítására és megsemmisítésére irányuló indítványok elutasításával: a Btk. 269/B. §-a a véleménynyilvánítási szabadság alkotmányosan indokolható korlátozása.

Az Alkotmánybíróság az Alkotmány 61. § (1) bekezdésének általános értelmezését - amint erre a Határozat is utal - a 30/1992. (V. 26.) AB határozatban fogalmazta meg (ABH 1992. 167.- továbbiakban: Abh.). Ennek megfelelően a véleménynyilvánítás szabadsága, mint többféle szabadságjognak "anyajoga", kiemelt alkotmányos védelmet élvez: korlátozhatóságának mércéjét - lényeges tartalmának terjedelmét - az Alkotmánybíróság tágabb körben vonta meg, mint általában az alapjogok korlátozhatóságának alkotmányos határait: "... a szabad véleménynyilvánításhoz való jognak valójában igen kevés joggal szemben kell csak engednie, azaz a véleményszabadságot korlátozó törvényeket megszorítóan kell értelmezni." (ABH 1992. 178.)

Osztom a Határozat álláspontját, hogy az Abh. általános elvi megállapításai a véleményszabadság tartalma alkotmányos korlátozhatóságát illetően a jelen ügy elbírálásánál is irányadóak azzal, hogy "a Btk. 269/B. § (1) bekezdésében foglalt elkövetési magatartások más vizsgálati, értékelési szempontok figyelembevételét is szükségessé teszik."

A Btk. 269/B. § alkotmányosságának megítélésénél azonban, lényegében ugyanazokra az alapkérdésekre kellett a választ megadni, amit az Abh. a Btk. 269. §-a vizsgálatánál megfogalmazott:

- elkerülhetetlenül szükséges-e a véleménynyilvánítás korlátozása a tényállásban leírt magatartások esetén,
- a korlátozás megfelel-e az arányosság követelményeinek, azaz az elérni kívánt célhoz a büntetőjog eszközrendszere általában és ezen belül az adott büntetőtényállás szükséges és megfelelő-e? [ABH 1992. 172.]

A Határozat a Btk. 269/B. §-át a véleménynyilvánítás alkotmányos (szükséges és arányos) korlátozásának ismeri el, mert a törvényileg tiltott magatartás:

- "a demokrácia értékei mellett elkötelezett közösségek méltóságát sértve veszélyezteti a köznyugalmat is", továbbá
- a demokratikus jogállam, mint alkotmányos érték védelmét szolgálja, nevezetesen: a demokratikus hatalomgyakorlás alkotmányos követelményét és egyben az erőszakos hatalomgyakorlás, illetőleg az erre irányuló törekvések alkotmányi tilalmát (Alkotmány 2. § (1) és (3) bekezdések).

Álláspontom szerint a határozat indokolásában ki kellett volna emelni, hogy az Alkotmány 2. § (1) és (3) bekezdésében megfogalmazott alkotmányos értékek és tilalmak jelentik az alkotmányos korlátozás elsődleges és meghatározó indokait. A jelen ügyben ugyanis nem az alapvető jog érvényesülése, hanem az alkotmányos érték védelme indokolja az állam alapjogkorlátozó intézkedését. Önmagában az önkényuralmi jelképek kifejezetten kereskedelmi célzatú, üzleti haszonszerzés motiválta terjesztése, a szubjektív véleménynyilvánítás határát át nem lépő viselése, használata stb., nem tekinthető a szabad véleménynyilvánítás jogával való olyan visszaélésnek, amely a közösség méltóságát a "közösségi méltósághoz való jogot" - amely az élethez való jogtól elválasztva, önálló minőségében korlátozható alapjog (64/1991.(XII. 17.) AB határozat) - annak érvényesülését oly mértékben, s egyben a köznyugalmat is veszélyeztetve korlátozná, hogy szükségessé és arányossá tenné a büntetőjogi eszközök igénybevételét.

Ezt a következtetést támasztja alá a véleménynyilvánítás szabadságának az Abh-ban megfogalmazott - s a Határozat által is irányadónak tekintett - kiemelt kezelése, nevezetesen: a korlátozás alkotmányosságának megítélésénél a tágabb mérce alkalmazása, a korlátozó törvények megszorító értelmezése.

A jelen ügyben az alapjogkorlátozás alkotmányosságát az alkotmányos alapértékek védelme, ill. a tilalom büntető jogi alátámasztása indokolja. Az alkotmányozó hatalom - amint ezt az Abh. is megállapította - védendő alkotmányos értéknek tekinti a demokráciát, ezen belül a különbözőséghez való jogot, a kisebbségek védelmét, az erőszakra és az erőszakkal fenyegetésről, mint a konfliktusmegoldás eszközeiről való lemondást (ABH 1992. 173.); ennek védelme érdekében az Alkotmányon kívülre utasít minden olyan tevékenységet, amely a hatalom erőszakos megszerzésére, vagy gyakorlására, illetőleg kizárólagos birtoklására irányul.

A Btk. 269/B. §-a azokat a politikai törekvéseket szimbolizáló önkényuralmi jelképek terjesztését, használatát tiltja, amelyek szemben állnak az Alkotmány által védett demokratikus hatalomgyakorlással, s amely magatartással, tevékenységgel szembeni fellépést az Alkotmány mindenki kötelezettségévé teszi.

A Btk. 269/B. §-a a véleménynyilvánítás szabadságát a fent részletezett alkotmányi értékek védelme érdekében - a reális veszélyeztetését elhárítandó - szükséges mértékben és arányosan korlátozza.

Az arányos korlátozás alkotmánybírósági megítélése álláspontom szerint az alkotmányi értékek reális

veszélyeztetésére is utaló alkotmányos követelmény megfogalmazását indokolta volna. Büntetőjogi tényállás alkotmányossági felülvizsgálata során az Alkotmánybíróság már élt ezzel e megoldással. A Btk. 179. § és 180. §-ainak alkalmazásánál az alkotmányos követelményt meghatározva, ezzel összefüggésben - az adott tényállás alapján - megfogalmazta a büntethetőség "alkotmányos feltételeit" is. [36/1994. (VI. 24.) AB határozat, ABH 1994. 219.]

A Határozat rendelkező részében az Alkotmánybíróságnak ki kellett volna mondania az alábbiakat: "A Btk. 269/B. § alkalmazásában - az Alkotmány 2. § (1) és (3) bekezdésére figyelemmel - alkotmányos követelmény a véleménynyilvánítás szabadságával való visszaélés vizsgálata. A tiltott jelkép terjesztője, használója stb. csak akkor büntethető, ha olyan magatartást tanúsít, ami a jelképek által szimbolizált diktatúrák melletti intézményes kiállásnak, propagálásnak minősül, illetve egyéb olyan magatartást tanúsít, amely túlterjeszkedik a szorosan értelmezhető, pusztán személyes véleménykifejezésen."

Az Alkotmány 2. § (1) és (3) bekezdésére tekintettel ez a megszorító értelmezés (lásd az Abh-t) teszi a szükségesnek ítélt korlátozást arányossá, ezáltal a Btk. 269/B. §-t alkalmazásában alkotmányossá.

Budapest, 2000. május 9.

Dr. Holló András
alkotmánybíró

Dr. Kukorelli István alkotmánybíró különvéleménye

Az Alkotmánybíróságnak a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (a továbbiakban: Btk.) 269/B. §-ának alkotmányossági vizsgálatakor arra kellett választ adnia, hogy Magyarországon, ahol a demokratikus jogállamiság értéke csorbíthatatlan [Alkotmány 2. § (1) bekezdés] és a véleményszabadság kiemelt védelmet élvez [Alkotmány 61. § (1) bekezdés], büntetéssel sújthatók-e azok, akik egyes náci vagy kommunista jelképeket használnak.

Az alkotmányos demokráciában a jogalkotás és a jogalkalmazás során, valamint a politikai életben egyértelművé kell tenni, hogy a közhatalom határozottan szemben áll a szélsőséges eszmékkel. Az állam köteles fellépni és védelmet nyújtani állampolgárai számára az erőszakos, az erőszakra uszító és az emberi méltóságot sértő megnyilvánulásokkal szemben. Kérdés azonban, hogy ez a fellépés mikor tekinthető alkotmányosnak, különösen abban az esetben, ha az állam a jogi felelősségi rendszerben a végső eszközhöz, a büntetőjoghoz nyúl.

Miközben azonosulni tudok a Btk. 269/B. §-át megfogalmazó 1993. évi XLV. törvény indokolásának lényegével, és elítélem a szélsőséges politikai eszméket, diktatúrákat és azok szimbólumait, nem vagyok meggyőződve arról, hogy a törvényalkotói célokat - végső soron - a büntetőjog eszközeivel kell megvalósítani.

A véleményszabadság kiemelt szerepe

A véleménynyilvánítás, az önkifejezés szabadsága az egyik

legalapvetőbb emberi jog. Ez biztosítja az emberek számára, hogy gondolataikat, tapasztalataikat, véleményüket másokkal megosszák. A véleményszabadság és az emberi méltósághoz való jog egymástól elválaszthatatlanok.

A szabad véleménynyilvánítás joga a plurális, demokratikus társadalom alapvető értékei közé tartozik. Az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint e jognak kitüntetett szerepe van az alkotmányos alapjogok között, tulajdonképpen "anyajoga" többféle szabadságjognak, az ún. "kommunikációs" alapjogoknak, amelyek együttesen teszik lehetővé az egyén részvételét a társadalmi és politikai folyamatokban. A társadalom szellemi gazdagodása a véleményszabadságtól is függ: csak akkor van esély a téves nézetek kiszűrésére, ha szabad és nyilvános vitákban ütközhetnek ellentétes vélekedések, és ha a káros nézetek is napvilágra kerülhetnek. "Történelmi tapasztalat, hogy mindannyiszor, amikor a véleménynyilvánítás szabadságát korlátozták, sérelmet szenvedett a társadalmi igazságosság, az emberi kreativitás, csökkent az emberben rejlő képességek kibontakozásának lehetősége. A káros következmények nem csupán az individuum, hanem a társadalom életében is megmutatkoztak, és az emberiség fejlődésének sok szenvedéssel járó zsákutcájához vezettek. Az eszmék, nézetek szabad kifejtése, a mégoly népszerűtlen vagy sajátos elképzelések szabad megnyilvánulása a fejlődni képes és valóban eleven társadalom létezésének alapfeltétele." [30/1992. (V. 26.) AB határozat (a továbbiakban: Abh.), ABH 1992. 167, 171.]

Magyarországon, hasonlóan a többi alkotmányos demokráciához, a szabad véleménynyilvánítás kiemelkedő védelmet élvez, és csak különösen indokolt esetben korlátozható. Az Alkotmánybíróság megfogalmazása szerint "a szabad véleménynyilvánításhoz való jognak valójában igen kevés joggal szemben kell csak engednie, azaz a véleményszabadságot korlátozó törvényeket megszorítóan kell értelmezni. A vélemény szabadságával szemben mérlegelendő korlátozó törvénynek nagyobb a súlya, ha közvetlenül másik alanyi alapjog érvényesítésére és védelmére szolgál, kisebb, ha ilyen jogokat csakis mögöttesen, valamely "intézmény" közvetítésével véd, s legkisebb, ha csupán valamely elvont érték önmagában a tárgya (pl. a köznyugalom)." [ABH 1992. 178.]

A nyilvános jelképhasználat és a véleményszabadság

A Btk. 269/B. §-a büntetéssel fenyegeti meghatározott náci és kommunista jelképek terjesztését, nagy nyilvánosság előtti használatát és közszemlére tételét. A határozat szerint a törvény csupán három kiemelt elkövetési magatartást tilt, de nem bünteti a jelképek előállítását, megszerzését, tartását stb. Az ítélezési gyakorlat szerint nagy nyilvánosság megállapítására akkor kerülhet sor, ha az elkövetés helyén nagyobb létszámú személy van jelen, illetve fennáll a lehetősége annak, hogy a bűncselekménnyről nagyobb vagy előre meg nem határozható számú személy szerez tudomást (BH 1981. 223.). A bíróságok tíz-húsz személy együttes jelenlétét mindig nagy nyilvánosságnak tekintik, ezért tipikusan e körbe tartozik a közterületen vagy más nyilvános helyen történt elkövetés, de ide sorolandó a zártkörű rendezvény is, ha azon nagyobb létszámú személy vesz részt. A Btk. 137. § 12. pontja alapján minden esetben nagy nyilvánosságnak számít, ha a bűncselekményt "sajtó, egyéb tömegtájékoztatási eszköz,

sokszorosítás, illetőleg elektronikusan rögzített információ távközlő hálózaton való közzététele útján”, vagyis – egyebek mellett – az interneten követik el.

Megítélésem szerint a Btk. a szélsőséges politikai szimbólumokkal kapcsolatos tevékenységek közül éppen azokat szankcionálja, amelyek leginkább a véleménynyilvánítás körébe tartoznak, ezért a legerősebb alkotmányos védelem alatt állnak. A jelképek nyilvános használatával, megjelenítésével az egyén politikai álláspontját, hovatartozását tudatja másokkal. A társadalmi kommunikáció részeseként a jelkép viselője véleményét fejezi ki, személyes elköteleződésére hívja fel mások figyelmét. Aki ötágú vörös csillagot vagy horogkeresztet tartalmazó jelvényt visel, aki a közönség számára nyitva álló helyen kommunista vagy fasiszta szimbólumokat jelenít meg, aki ilyen jelképeket meggyőződésének illusztrálására sajtótermékben tesz közzé, mások számára egyértelművé és világossá teszi, hogy azonosul a szélsőséges eszmék egyikével. Tehát véleménynyilvánítási, önkifejezési szabadságával él az, aki a nyilvánosság előtt önkényuralmi jelképet használ. A Btk.-ban felsorolt elkövetési magatartások semmiképpen sem tekinthetők kivételesnek, hiszen jelkép segítségével az egyén csak ilyen, a Btk. 269/B. §-ában jelenleg büntetendő cselekvéssel fejezheti ki más emberek számára a véleményét. Mások által felismerhetetlen módon, “négy fal között” nincs értelme politikai, ideológiai szimbólumokat használni. A törvényhozás kellő súlyú alkotmányos indok birtokában szoríthatja csak ki teljesen a nyilvánosság területéről a szélsőséges eszmék jelképeit.

A “köznyugalom” és a “közösségek méltóságának” védelme

Az Alkotmánybíróság az Abh.-ban az alkotmányos jogállamok többségében elfogadott “nyilvánvaló és közvetlen veszély” tesztjét (clear and present danger) és a támadott értékek egyediségének követelményét alkalmazta a közösség elleni izgatás vizsgálatakor. A döntés szerint a gyűlöletre uszítás büntetése azért nem alkotmányosértő, mert ez esetben a szólás a társadalmi rend és béke megzavarásán túl számos egyéni jogot is veszélyeztet: “a csoport ellen felszított indulat fenyegeti a csoporthoz tartozók becsületét, méltóságát (szélsőséges esetben életét is), megfélemlítéssel korlátozza őket más jogaik gyakorlásában is”. Ezzel szemben a “gyalázkodás” tiltása alkotmányellenes, mert az “a közrendet, a köznyugalmat, a társadalmi békét önmagában véve, elvontan védi. A bűncselekmény megvalósul akkor is, ha a sértő kifejezés a körülmények folytán nem jár annak veszélyével sem, hogy egyéni jogokon sérelem esne.” [ABH 1992. 179.] Az Alkotmánybíróság e határozatában hangsúlyozta, hogy a “köznyugalom” nem független a véleményszabadság helyzetétől. “Ahol sokféle véleménnyel találkozhatnak az emberek, a közvélemény toleráns lesz; míg zárt társadalmakban sokkal inkább felkavarhatja a köznyugalmat egy-egy szokatlan hang is. Másrészt a véleménynyilvánítás szükségtelen és aránytalanul szigorú korlátozása a társadalom nyitottsága ellen hat.” [ABH 1992. 180.]

Az önkényuralmi jelképek használatát tiltó tényállás nem tartalmaz olyan elemet, amely mások veszélyeztetését vagy gyűlölködő indulatok felkeltését követelné meg. A Btk. 269/B. §-a önmagában a felsorolt jelképek nyilvánosság előtti használatát bünteti.

Az Alkotmánybíróság az Abh.-ban kifejtette: "Az Alkotmány 54. § (1) bekezdése szerint minden embernek veleszületett joga van az emberi méltósághoz. Így tehát az emberi méltóság a véleménynyilvánítási szabadság korlátja lehet." A döntés szerint a "közösségek méltóságát" a törvényhozók a gyűlöletre uszítás tényállásán túlmenően is büntetőjogi védelemben részesíthetik. "A közösségek méltóságának hatékony védelmére azonban más jogi eszköz, például a nem vagyoni kártérítés alkalmazási lehetőségeinek bővítése is alkalmas." [ABH 1992. 181.]

Úgy ítélem meg, hogy önmagában az önkényuralmi jelképek nyilvános használata, terjesztése nem sérti az emberi méltósághoz való alapvető jogot. Az Alkotmánybíróság a 8/1990. (IV. 23.) AB határozata óta ezt a jogot az ún. "általános személyiségi jog" egyik megfogalmazásának tekinti, amely az egyén társadalmon belüli önmeghatározásának jogi eszköze. Az emberi méltósághoz való alapvető jog és a Ptk. 75. §-ában foglalt általános személyiségi jog az egyes emberek cselekvési autonómiájának biztosítására, valamint társadalmi megbecsülésének, jó hírnevének védelmére szolgál. E felfogásnak mond ellent egy olyan álláspont, amely a pontosan meg nem határozott "közösségek" részére biztosítja a méltósághoz való jogot, az ugyanis kizárólag az egyénekhez kapcsolódhat.

Az Abh. a "közösségek méltóságát" a gyűlöletre uszítás tényállásának speciális jogi tárgyával kapcsolatban használja. Az uszító véleménynyilvánítás tiltása azért indokolt, mert az uszítás valamely etnikai, faji, vallási csoport vagy a lakosság más csoportjai elleni erőszak közvetlen veszélyét idézi elő, illetve a Magyar Köztársaság területén élő közösségeket alkotó személyek emberi méltósághoz való jogát sérti. Nem magának a közösségnek, mint meghatározatlan személyek összességének vagy a tagoktól elváló szervezetnek van tehát méltósága (ez ugyanis fogalmilag kizárt), hanem a közösséget alkotó egyének emberi méltósághoz való alanyi joga érdemes a védelemre.

Az emberek többsége az önkényuralmi jelképek nyilvános használatát egyes csoportokkal szembeni gyűlölet, megvetés és ellenérzés kifejezésének tekinti. E szimbólumok megjelenése az esetek nagy részében sérti mások érzelmeit. Önmagukban ezek a körülmények azonban még nem jelentik az emberi méltósághoz való jog sérelmét. Senkinek nincs joga arra, hogy mások véleménynyilvánítását az állam azért tiltsa be, mert az rá, mint egy etnikai, faji, vallási vagy kulturális csoport tagjára sérelmes. A véleménynyilvánítás szabadságához fűződő alapjog ugyanis az egyén azon jogát is védi, hogy mások érdekeit, szemléletét, érzékenységét sértő nézeteinek is hangot adhasson.

Természetesen a szélsőséges eszmék szimbólumainak használata bizonyos körülmények között méltóságot sértő lehet. Ha valaki azért használja a náci vagy a kommunista múltat felidéző jelképeket, hogy meghatározott személyeket, illetve személyek egy meghatározott csoportját zaklassa, sértegesse, akkor az elkövető felelősségre vonása indokolt. Különösen fontos a büntetőjogi szankció alkalmazása azokkal szemben, akik oly módon nyilvánítják ki szélsőséges politikai meggyőződésüket, hogy a sérelmet szenvedetteknek nincs módjuk kitérni a közlés elől ("foglyul ejtett közönség"). A Btk. 269/B. §-a ezzel szemben a "mindenkihez", a "névtelen közösséghez" szóló

véleménynyilvánítást is büntetni rendeli, ezért nem az emberi méltósághoz való jogot és nem a "közösségek méltóságát" védi.

Álláspontom szerint a Btk. 269/B. §-ával kapcsolatban nem lehet a "közösségek méltóságának" védelmére hivatkozni, a "köznyugalom" védelme pedig, ahogy azt az Abh. is megállapította, önmagában nem szolgálhat alapul a véleményszabadság korlátozásához.

Fontosnak tartom kiemelni, hogy ha e jelképek felhasználásával kifejezett vélemény gyűlöletre uszít, akkor az elkövető az Alkotmánybíróság által hatályában fenntartott Btk. 269. §-a alapján ma is büntetendő. Ha ezen túl a jogalkotó szükségesnek ítéli, az önkényuralmi jelképek használata révén "foglyul ejtett közönség" védelmében új büntető tényállást fogalmazhat meg.

Az értéksemlegesség tesztje

Az Alkotmánybíróság az Abh.-ban több más európai alkotmányvédő szerv esetjogával összhangban, a szólásszabadság neutrális értelmezését fogadta el. "A szabad véleménynyilvánításhoz való jog a véleményt annak érték- és igazságtartalmára tekintet nélkül védi. (...) A véleménynyilvánítás szabadságának külső korlátai vannak csak; amíg egy ilyen alkotmányosan meghúzott külső korlátba nem ütközik, maga a véleménynyilvánítás lehetősége és ténye védett, annak tartalmára tekintet nélkül. Vagyis az egyéni véleménynyilvánítás, a saját törvényei szerint kialakuló közvélemény, és ezekkel kölcsönhatásban a minél szélesebb tájékozottságra épülő egyéni véleményalkotás lehetősége az, ami alkotmányos védelmet élvez. Az Alkotmány a szabad kommunikációt - az egyéni magatartást és a társadalmi folyamatot - biztosítja, s nem annak tartalmára vonatkozik a szabad véleménynyilvánítás alapjoga. Ebben a processzusban helye van minden véleménynek, jónak és károsnak, kellemesnek és sértőnek egyaránt, különösen azért, mert maga a vélemény minősítése is e folyamat terméke." [ABH 1992. 179.] Nincs tehát olyan vélemény, amelynek közlése kontextusától függetlenül, pusztán tartalma alapján korlátozható lenne. A jogkorlátozás szükségessége minden esetben a véleménynyilvánítás körülményeinek összességétől (helyétől, idejétől, a címzettek körétől stb.) függ. Az értéksemlegesség elvéből következik, hogy az önkényuralmi rendszerrel való egyetértés kifejezése önmagában, tartalma alapján nem büntethető. A Btk. 269/B. §-a ellentétben áll ezen elvárásokkal, mivel a véleményt értéktartalma alapján minősíti, s nem külső korlátot állít a közlés szabadságával szemben.

Az értéksemlegesség követelménye nem jelenti azt, hogy az állam nem tehet különbséget demokratikus és antidemokratikus törekvések között. Az Abh. megállapította, hogy az állam támogathatja az általa helyesnek tartott véleményeket, s a helytelennek tartott közlések ellen felléphet, mindaddig, amíg ezzel nem sérti a véleményszabadságot. Az Alkotmány 2. § (3) bekezdése kötelező fellépést ír elő a hatalom erőszakos megszerzésére vagy gyakorlására, illetőleg kizárólagos birtoklására irányuló törekvésekkel szemben. A 8. § (1) bekezdése pedig az állam elsőrendű kötelességévé teszi, hogy védje az ember alapvető jogait. E két követelménynek tesz eleget a törvényhozás azzal, hogy a Btk. "Az állam elleni bűncselekmények" fejezetben büntetőjogi védelemben részesíti

a Magyar Köztársaság alkotmányos rendjét, 174/B. §-ában büntetéssel fenyegeti a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport tagja elleni erőszakot, 269. §-ában pedig a közösség elleni izgatást szankcionálja. Az uszító beszéd és az erőszakos tett tehát ma sem maradhat büntetlenül. Ha a szélsőséges véleménynyilvánítás meghatározott személy ellen irányul, akkor az elkövető - a Btk.-beli feltételek fennállása esetén - becsületsértésért büntethető, tehát az emberi méltóság sérelmére is válaszol a büntetőjog. A jogalkotónak lehetősége van - a náci és kommunista jelképek felhasználásával - elkövetett erőszakot, közvetlen fenyegetést, uszítást és becsületsértést speciális tényállásokban szankcionálni. Mindez nem érinti az értéksemlegesség követelményét, hiszen így nem pusztán a szélsőséges tartalmú vélemény, hanem annak közvetlen, belátható következménye alapozza meg a felelősségre vonást.

Az állam azzal, hogy tolerálja az önkényuralmi jelképek nyilvános használatát, nem marad eszközök nélkül a fasiszmus és a kommunizmus eszméit hirdető véleményekkel szemben. A gyermekek oktatása, a kulturális támogatás preferenciái révén és még számos módon az állam kifejezésre juttathatja, hogy a totalitárius eszmék mélyen megvetendők.

A történelmi körülmények vizsgálata

A határozat szerint Magyarország sajátos történelmi múltja szükségessé tesz alapjogbeli korlátozásokat, így a történelmi körülményekkel indokolható az is, hogy az állam büntetéssel fenyegeti az önkényuralmi jelképek használóit. Magyarország huszadik századi történelme, a náci és a kommunista rémtettek emléke ennek éppen az ellenkezőjét indokolhatja: a véleményszabadság a demokrácia egyik legfőbb védelmezője, ezért maga is különleges védelmet érdemel. Az alkotmányos demokráciát többek között az különbözteti meg a diktatórikus rendszerektől, hogy tág teret biztosít a szabad szólásnak, s ezzel segíti elő a demokratikus közvélemény kialakulását. A szólásszabadság korlátozásával sehol sem sikerült megfékezni a totalitárius eszmék terjedését, ahol pedig az antidemokratikus erők hatalomra kerültek, nem a véleményszabadság segítette őket uralomra.

Ez a jellemző a magyar történelemre, a politikai kultúrára, a választópolgári magatartásra is: Magyarországon szabad választásokon szélsőséges politikai erők sohasem kerültek hatalomra. A fasiszta vagy a kommunista diktatúrák a XX. századi magyar történelemben akkor jöttek létre, amikor az ország idegen katonai megszállás alatt állt.

Az Alkotmánybíróság az Abh.-ban kiemelte: "A rendszerváltás elkerülhetetlenül társadalmi feszültségekkel jár. E feszültségeket kétségtelenül fokozhatja, ha egyesek büntetlenül adhatnak kifejezést nagy nyilvánosság előtt bizonyos csoportokkal szembeni gyűlöletüknek, megvetésüknek vagy ellenérzésüknek. A sajátos történelmi körülményeknek azonban van egy másfajta hatása is, s éppen ezért szükséges különbséget tenni a gyűlöletre uszítás és a sértő vagy lealacsonyító kifejezés használata között. (...) Büntetőjogi büntetésekkel (...) nem a közvéleményt és a politikai stílust kell formálni - ez paternalista hozzáállás -, hanem más jogok védelmében az elkerülhetetlenül szükséges esetekben szankcionálni." [ABH 1992. 180.]

Magyarország az európai csatlakozás küszöbén nem elégedhet meg a nemzetközileg még elfogadhatónak tűnő minimumvédelemmel, az önkényuralmi múlt éppen az alapjogok széleskörű biztosítását követeli meg. Az ország nemzetközi jogi szerződéses kötelezettségeiből nem következik a szélsőséges szimbólumok használatának tilalma.

A történelmi események szerepével kapcsolatban fontosnak tartom kiemelni az időmúlás jelentőségét is. Az Emberi Jogok Európai Bírósága a Lehideux és Isorini kontra Franciaország ügyben 1998. szeptemberben hozott ítéletében megállapította, hogy megsértették a Pétain marsall emlékének védelmére alakult egyesület két vezetőjének véleménysszabadsághoz való jogát. A panaszosokat Franciaországban azért ítélték el, mert a Le Monde című lap egy pamfletjében felsorolták Pétain azon intézkedéseit, melyek alapján a marsallról pozitív kép lehet kialakítani. A francia kormány a Bíróság előtt többek között arra hivatkozott, hogy a francia történelemnek ez a szakasza igen fájdalmas időszak, és a panaszosok a pamflet megjelentetésével sebeket szakítottak fel. A Bíróság ezzel szemben úgy érvelt, hogy a szóban forgó történelmi események több mint negyven évvel ezelőtt történtek, ami olyan hosszú idő, hogy ez az érv már nem vehető figyelembe úgy, mintha tíz vagy húsz évvel ezelőtti eseményeket idéztek volna fel. A Bíróság hangsúlyozta, hogy minden államnak erőfeszítéseket kell tennie annak érdekében, hogy saját történelme nyíltan és szenvedélymentesen vitatható legyen. Korábbi döntéseit (Open Door and Dublin Well Women kontra Írország, Vogt kontra Németország) idézve kiemelte, hogy a véleménysszabadság nemcsak az olyan véleményre terjed ki, amely közömbös vagy amelynek megítélése kedvező, hanem olyan közlésre is, amely zavaróan, sokkolóan hathat. Ezt követeli meg a pluralizmus, a tolerancia és a nyitott gondolkodás, amelyek nélkül nem létezhet demokratikus társadalom.

Meggyőződésem, hogy a szabadságszerető emberek határozottan szemben állnak az antidemokratikus eszmékkel, és a választópolgárok nagy többsége nemet mond minden, az alkotmányos rendet veszélyeztető radikalizmusra.

A legtürelmesebb magyar demokrata, Bibó István így fogalmazott: "Abban a görcsös félelmi állapotban, mely elhiszi, hogy a szabadság előrehaladása veszélyezteti a nemzet ügyét, nem lehet élni a demokrácia javaival. Demokratának lenni mindenekelőtt annyit tesz, mint nem félni: nem félni a más véleményűektől, a más nyelvűektől, a más fajúaktól, a forradalomtól, az összeesküvésektől, az ellenség ismeretlen gonosz szándékaitól, a lekicsinyléstől és egyáltalán mindazoktól az imaginárius veszedelmektől, melyek azáltal válnak valódi veszedelmekké, hogy félünk tőlük. (...) [A] félelem, a veszély állandó érzésében szabállyá vált mindaz, amit az igazi demokráciák csak az igazi veszély óráiban ismernek: a közszabadságok megkurtítása, a cenzúra, az ellenség 'bérenc'-einek, az 'áruló'-nak a keresése, a mindenáron való rendnek vagy a rend látszatának s a nemzeti egységnek a szabadság rovására való erőltetése." (Bibó István: A kelet-európai kisállamok nyomorúsága. In Bibó István: Válogatott tanulmányok 2. kötet 220. oldal)

Mindezek alapján a Btk. 269/B. §-át nem tartom összeegyeztethetőnek az Alkotmány 61. § (1) bekezdésében megfogalmazott egyik legfőbb demokráciakritériummal, a véleménynyilvánítás szabadságával, ezért - hangsúlyozva azt,

hogy mélyen nem értek egyet az önkényuralmi jelképek
gondolati tartalmával - a rendelkező részre, alkotmányjogi
meggyőződéseim szerint, nemmel szavaztam.

Budapest, 2000. május 9.

Dr. Kukorelli István
alkotmánybíró